

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
Харьковское областное историко-археологическое общество

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ И АРХЕОЛОГИИ УКРАИНЫ

МАТЕРИАЛЫ
IX Международной научной конференции

30–31 октября 2014 года

Харьков
ООО «НТМТ»
2014

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

П78

Художник *С. Э. Кулинич*

П78 **Проблемы истории и археологии Украины: Материалы IX Международной научной конференции (Харьков, 30–31 октября 2014 г.).** — Харьков: ООО «НТМТ», 2014. — 84 с.

ISBN

УДК 93/99

ББК 63.4(2)26+63.4(2)273+63.3(0)3+63.4(0)44+63.4(2)43+63.3(2Ук52)

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

Матеріали IX Міжнародної наукової конференції

30–31 жовтня 2014 року

Відповідальний за випуск *С. В. Д'ячков*

Художній редактор *С. Е. Кулинич*

Комп'ютерна верстка *Ю. І. Цитковська*

Коректор *І. Л. Д'яченко*

Свідоцтво ДК № 1748 від 15.04.2004

Підписано до друку 16.10.2014. Формат 60×84/8. Папір офсетний.

Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 10,76. Наклад 300 прим.

ТОВ «НТМТ». пр. Леніна, 58, к. 108, м. Харків, 61072

А. С. Пробейголова (Луганск)

ПОГРЕБЕНИЯ ФИНАЛА БРОНЗОВОГО ВЕКА В БАССЕЙНЕ СЕВЕРСКОГО ДОНЦА

Специфика изучения памятников финала бронзового века среднего течения р. Северский Донец заключается в непропорциональном накоплении различных видов источников. На практике это проявляется в существенном количественном перевесе поселений над погребениями. В последние годы в результате полевых исследований и архивных данных удалось выделить лишь 14 погребений постсрубного периода на фоне более чем 70 поселений. Полученную выборку погребений можно разделить на три группы.

К первой группе отнесены 6 погребений: Подгоровка п. 1, Желтое п. 1, Грушовая балка к. 24 п. 1, к. 13 п. 1, Дибровка к. 5 п. 1, Смелое к. 2 п. 1. Погребения совершены в скорченной позе на правом или левом боку, головой обращены к югу. Погребение в Подгоровке обнаружено на поселении энеолита-бронзового века в верхнем, бондарихинском слое. Погребение в Желтом находилось в отдельном грунтовом могильнике. Могильник расположен на краю высокой террасы правого коренного берега Северского Донца, отделен оврагом от поселения финала эпохи бронзы. Остальные захоронения происходят из курганов. В двух случаях зафиксировано использование плит для сооружения каменных ящиков (Грушевая балка к. 13 п. 1, Дибровка к. 5 п. 1). Погребение в Дибровке совершено по обряду кремации, тем не менее, общая ориентировка каменного ящика по линии север-юг позволяет предположить южную ориентацию умершего. Инвентарь представлен сосудами с острым краем венчика (Грушевая балка к. 13 п. 1) либо воротничковообразным утолщением по краю (Дибровка к. 5 п. 1). В погребении из Смелого находился абразив неправильной прямоугольной формы.

К этой же группе отнесено п. 1 к. 2 из Вишневого Дола, совершенное в скорченной позе на правом боку, головой к северо-западу. В погребении находился тюльпановидный сосуд бондарихинского типа, железный однолезвийный нож, обломок железного кольца.

Ко второй группе отнесено 4 погребения: Трехизбенка к. 2 п. 2, Рай-Стародубовка п. 1, Октябрьский-1 к. 1 п. 1, Кременная к. 1 п. 1. Погребения совершены в скор-

ченной позе на правом или левом боку головой к востоку. Обряд кремации зафиксирован в п. 2 к. 2 у с. Трехизбенка. По данным авторов отчета, сожжение было произведено в яме, ориентированной по линии юго-запад — северо-восток. Для погребения из Кременной возможно реконструировать вытянутое положение на спине. Сосуды встречены лишь в п. 2 к. 2 возле с. Трехизбенка. Первый сосуд кубковидной формы, на шейке расположены наколы в сочетании с ломанными линиями. Второй сосуд не орнаментирован, с выделенной шейкой, обработанной вертикальными расчесами. В двух погребениях (Рай-Стародубовка, Октябрьское-1) обнаружены костяные, трапециевидные в сечении пряслица. В погребении из Октябрьского-1 найдены бронзовое шило и перстневидная подвеска с овальным щитком. Бронзовый черешковый нож белозерского типа с параллельными лезвиями находился в п. 1 к. 1 возле г. Кременная. Еще один подобный нож происходит из разрушенного погребения в кургане у с. Трехизбенка. Каменный инвентарь представлен оселками с желобком либо отверстием для подвешивания из разрушенных погребений возле г. Зимогорье и с. Орехово.

К третьей группе отнесены три погребения: Клешня Первая-1, Давыдо-Никольское п. 1 и п. 2. Все погребения третьей группы обнаружены на поселениях, представлены трупосожжениями (Клешня, Давыдо-Никольское п. 2) либо погребением отдельных частей тела (Давыдо-Никольское п. 1).

Таким образом, погребальный обряд населения бассейна Северского Донца в постсрубный период бронзового века претерпевает ряд существенных изменений. Появляется южная ориентировка умерших, практически исчезает практика использования посуды. В качестве погребального приданого используются костяные пряслица, оселки с отверстиями или желобками для подвешивания, бронзовые ножи с параллельными лезвиями, однолезвийные железные ножи. От предшествующей срубной культуры сохраняются восточная ориентировка при скорченной позе умерших, строительство каменных ящиков, традиция курганного обряда погребения.

І. А. Сніжко (Харків)

ДЕСЯТЬ РОКІВ ДОСЛІДЖЕННЯ СТОЯНКИ БІЛЯ С. КАМ'ЯНКА

Відкриття кожної нової пам'ятки давнього кам'яного віку на Харківщині завжди є подією не тільки місцевого значення, оскільки територія області досі лишається майже суцільною білою плямою на карті пізньопалеолітичних пам'яток. Відомий краєзнавець М. В. Сібільов під час своїх розвідок у 1940 р. передбачав можливість знаходження стоянки давнього кам'яного віку на місці при впадінні в р. Сіверський Донець невеличкої правої притоки р. Суха Кам'янка, але не встиг оглянути це місце. У 2004 р. експедицією ХІМ тут було відкрито стоянку, стаціонарні дослідження якої були розпочаті у 2005 р., на

завершення сезону 2013 р. загальна площа розкопу становить 142 кв. м.

Культурний шар розтягнутий по вертикалі, визначається рівнем розповсюдження знахідок, не має специфічного забарвлення, представлений розщепленим кременем, фрагментами кісток тварин, дрібними шматочками вохри. Найбільша концентрація знахідок спостерігається частково в темно-коричневому, світло-коричневому та жовтуватому-палевому суглинку. Відзначено деяке падіння залягання культурного шару з півдня на північ і з заходу на схід, що відповідає зниженню рельєфу

в бік річок Сіверський Донець та Суха Кам'янка. Культурний шар пошкоджений внаслідок дії наступних постгенетичних факторів: відсутність консервації артефактів після завершення функціонування пам'ятки; переміщення артефактів вгору внаслідок процесів замерзання та відтаювання; вплив делювіальних процесів; діяльність риличих тварин.

На дослідженій площі знахідки розподілялись нерівномірно, утворюючи ділянки більшої чи меншої концентрації. Така планіграфічна структура є типовою для стоянок-майстерень із одноактним формуванням культурного шару, розташованих поблизу джерел сировини. Простежені скупчення, ймовірно, відповідають робочим місцям з обробки кременю. На користь цього свідчать випадки ремонту артефактів.

У якості сировини використовувався напівпрозорий крейдяний високоякісний кремій місцевого походження. Крем'яні знахідки мають добрий стан збереженості, не обкатані, поверхня вкрита шаром пати. Колекція, яка на сьогоднішній день нараховує 7538 предметів, включає нуклеуси, характерною особливістю яких є наявність виступаючої реберчастої тильної частини, нуклевидні вироби (пренуклеуси, нуклевидні уламки, відбійники), технічні сколи, заготовки (пластинки, відщепи, мікропластинки). Вироби із вторинною обробкою (різці, скребки та скребловидні знаряддя, проколки, виїмчасті та стамескоподібні знаряддя, мікропластинки з притупленим краєм) утворюють нечисленну групу знарядь, що характерно

для відносно недовгочасних пам'яток, розташованих поблизу виходів сировини. В цілому набір знарядь характерний для пам'яток східного епігравету.

У стратиграфічних дослідженнях було використано метод мікροстратиграфії, що дозволило пов'язати найбільш насичену знахідками частину культурного шару з жовтувато-палевим лесовидним суглинком верхньо-причорноморського літологічного підгоризонту та встановити безперервність і одноактність його формування. Завдяки палінологічним дослідженням було реконструйовано природне середовище, що оточувало давніх людей у період формування відкладів культурного шару. Рослинний покрив був одноманітним, бідним за складом та розрідженим. Про холодний клімат свідчить наявність серед деревних порід лише бореальних та аркто-бореальних елементів. У долині була присутня деревинна рослинність, а степові ценози були ксеромезофітними різнотравно-злаковими та злаковими. Таким чином, існування пам'ятки припадає на причорноморський етап пізнього плейстоцену і знаходиться в межах переходу від ранньопричорноморського стадіалу до початку пізньольодовиків'я.

У цілому характер знахідок та їх планіграфічне розташування типове для стоянок, що знаходяться біля виходів крем'яної сировини. Незважаючи на значні постгенетичні пошкодження культурного шару, він є достатньо інформативним для вирішення питань реконструкції способу життя пізньопалеолітичного населення даного регіону.